

Formidlingspunkter til
Historisk Vandring
Danmarks største
flygtningelejr – en gemt
historie.

Startsted:

Flugt, Refugee Museum of
Denmark. Præstegårdsvej 21,
Oksbøl

Se rute på kort og Outdooractive.com

1. Ved museets hovedindgang

Velkommen på turen *Danmarks største flygtningelejr – en gemt historie*. Denne vandring er en Historisk Vandring, som er blevet til med fondsstøtte fra Nordeafonden og i samarbejde mellem Dansk Vandrelaug,

Turen er cirka 6 km. lang og begynder ved modellen af flygtningelejren, som ligger lige i vinklen mellem museets to længer

2. Ved Modellen

Dette er en model over Flygtningelejr Oksbøl. Oprindeligt er lejren bygget som tysk øvelseslejr (Truppenübungsplatz Oksböl). Omkring årsskiftet 1944-45 stod det klart, at krigslykken vendte for Hitlers tyske tropper. På østfronten drev Den røde hær de tyske tropper tilbage. I egnen omkring Königsberg (Kaliningrad), det område, som hed Østpreussen, boede mange tyske borgere. Og det er disse mennesker, som flygter vest på. (Fortsættes næste side).

I begyndelsen af februar '45 udsteder Hitler en Führerbefelung, hvori han beordrer den tyske befolkning evakueret til andre steder i Das Reich og Dänemark. En kaotisk flugt om vinteren, over is og med skib over Østersøen. Kvinder, børn og gamle. Alle mænd var indkaldt til forsvaret af Berlin.

I løbet af foråret 1945 ankommer ca. 200.000 tyske flygtninge til Danmark og bliver indkvarteret på skoler, i haller, missionshuse, kroer og i tyske militærlejre over hele landet.

Oksbøl var den største lejr og gennem hele perioden var omkring 90.000 mennesker igennem her. Da der var flest, havde 35.000 deres hjem her og gjorde Oksbøl til den 5.-6. største by i Danmark. Flygtningene var fordelt på blot fire km², hvilket resulterede i en tæthed på 9.000 personer pr. km², hvilket er højere end de fleste af verdens storbyer i dag.

Indtil befrielsen ledte tyskerne lejren. Men efter befrielsen får den danske regering ansvaret for lejren. Det betyder, at man lukker lejren, så flygtningene ikke kunne bevæge sig ud i det omgivende samfund uden særlig tilladelse. For at beskytte – både det danske samfunds sammenhængskraft, men også for at undgå overgreb på flygtningene, som mest var kvinder og børn.

3. På plænen, Hospitalet

Bygningerne, som nu rummer FLUGT – Refugee Museum of Denmark, var et af lejrens lazaretter. Her behandlede man de fleste sygdomme og her var føde- og børneafdeling. I starten var det svært at skaffe læger og plejepersonale til de mange, som havde svært behov for medicinsk behandling efter den strabadserende flugt. Derfor blev tysk sanitetspersonel beordret til at blive i lejren og gøre tjeneste på sygehusene under dansk opsyn. Måske skulle en vis omskoling til, når patientgruppen skiftede fra soldater til kvinder og børn?

I det første år var flygtningelejren ramt af epidemier og smitsomme sygdomme og derfor gik man hurtigt i gang med at vaccinere mod tyfus og dysenteri.

Senere uddannede man plejepersonale og de patienter, man ikke kunne behandle på Lejrlazarettet blev behandlet med hjælp fra egnens danske sygehuse.

4. Præstesøen

Præstesøen lå delvist inde i flygtningelejren. Et naturligt udflugtsmål og om sommeren badesø. En sommer blev det forbudt at bade i søen, da man målte et forhøjet bakterieindhold – måske fordi sommeren var varm og mange badede her?

5. Arrest

Med så mange indbyggere var det nødvendigt med en vis lov og orden i lejren.

Efter befrielsen blev lejren bevogtet af først modstandsbevægelsen og senere Den danske brigade, som var vendt hjem fra Sverige. Fra 1. juli 1947 blev der oprettet et tysk politi i lejren med 60 kriminalbetjente, 225 ordensbetjente (heraf 25 kvinder), som skulle sørge for ro og orden.

Hver måned behandlede lejrretten flere hundrede sager. Retten bestod af en dommer, som var jurist og to domsmænd, som efter tur blev udpeget blandt "agtværdige kvinder og mænd i lejren". Der var offentlig adgang til retshandlingen. (Fortsættes næste side).

Straffene varierede alt efter forbrydelsens karakter: Advarsel og irettesættelse, strafbarak og fængsel. Hvis det var en disciplinær afgørelse, truffet af lejrkommandanten afsonede man i arresten. Det var fx ved sortbørshandel og fraternisering, som sammen med tyveri var de hyppigste forbrydelser.

En del straffe, især førstegangsforsøelser blev eftergivet fx i anledning af jul.

Generelt falder antallet af sager, og noget tyder på at der var mere fredeligt i 1948, hvilket afspejler, at der kom mere styr på tingene og måske at der var færre indbyggere, da flere var rejst til Tyskland.

6. Badeanstalt

I beboelsesbarakkerne var der et rum med wc'er med træk og slip og en enkelt håndvask. Derfor foregik den primære personlige hygiejne med vaskefad. Badeanstalten havde kapacitet på 1700 bade pr. dag, så hver flygtning kunne få et bad hver 14. dag. Om sommeren var det attraktivt at bade i Præstesøen. Badeanstalten var indrettet med fællesbade og kabiner med bruse- og karbade, primært forbeholdt ældre og folk med handicaps.

I beboelsesbarakkerne døjede man meget med væggelus og andet utøj – og der var konstant forsøg på at bekæmpe det med alle midler.

7. Brandtårn

Ved brandtårnet her, er vi midt i lejren, og man fornemmer, hvordan udsigten var dengang der ikke var så mange træer! Tårnet blev bygget mens lejren var tysk øvelseslejr, og et brandvagtårn var helt nødvendigt i en lejr, hvor de fleste bygninger var af træ. Det var danske brandvagter, som bemandede tårnet.

En aften kl. 21.15 blev en dansk vagt afsløret af de andre vagter i at have besøg af en tysk kvinde. Fra tårnet signalerede han med lyset. To af hans kolleger havde bemærket denne mistænkelige adfærd, og da de bad om at se rummet, var der også en tysk kvinde til stede. Vagten forklarede, at hun kun var der for at nyde udsigten.

8. Værksted.

For at forsyne de mange beboere med de almindeligste daglige fornødenheder, blev der indført arbejdspligt i lejren. Alle over 14 år skulle arbejde og der var jobs med forplejning, transport, undervisning, rengøring, administration, børnepasning, sygepleje og diverse håndværk, som malere, gartnere, tømrere, frisør, sækkeproduktion, samt ansatte på elværk, med legetøjsproduktion, ved vaskeriet og halmfletteriet, som beskæftigede 307 personer. (Fortsættes ->)

Ud over at bidrage til den daglige husholdning, skulle arbejdet også hjælpe med at modvirke "lejrysteri" og tungsind, fordi flygtningene havde noget at stå op til, en funktion at udfylde. De fik ikke decideret løn for arbejdet, men i visse tilfælde fik de særydelser, fx kosttilskud, et bedre sted at bo eller en større tobaksration.

9. Skole

40 % af flygtningene var børn og unge i den skolepligtige alder, og ret hurtigt gik man i gang med at lave undervisning for dem. En vanskelig opgave, for der manglede skolemateriale: blyanter, tavler og skolebøger. Man lånte bøger fra Schweiz, som havde været neutral under krigen. For mange af de tyske skolebøger kunne ikke bruges, da de var gennemsyret af nazistisk ideologi.

Ud over almindelig, alderssvarende skoleundervisning, var undervisningen et forsøg på at rette op på den nazistiske påvirkning eleverne havde været under i deres opvækst.

Ansættelse af lærere til de 8000 skolebørn, som var i lejren da der var flest, var en stor udfordring. Forud for ansættelsen, skulle potentielle lærere gennem et interview, som skulle afklare hvor meget de var præget af den nazistiske ideologi.

Undervisningsproget var tysk, og ud over grundskolen kunne man tage gymnasieundervisning og der var forskellige fagskoler; fx købmandsskole, frisør-, sygepleje- landbrugsskole.

Der var oplysningsvirksomhed for voksne. Bl.a. gennem foredrag, studiekredse, aftenskole og demokratiske valg til byrådet. Også avisen Deutsche Nachrichten, som under krigen var en illegale avis, udgivet af eksiltyskere (politiske flygtninge fra 1930'erne), blev et vigtigt samarbejde under Flygtningeadministrationen og blev flygtningenes vigtigste kilde til information om Tyskland, og et led i introduktionen til demokrati. Bl.a. med Hal Kochs bog: Hvad er demokrati som føljeton og debatsiden "Das Wort ist frei", hvor flygtninge kunne ytre sig og stille spørgsmål om stort og småt.

10. Teateret på Hauptstrasse

Lejrens teater (bygget til soldaterne i øvelseslejren) kunne rumme 800 mennesker i den store sal og alle flygtninge havde mulighed for at gå i teateret, som spillede flere forestillinger dagligt. Alle medvirkende inklusive orkesteret var flygtninge og teaterdirektøren var Walter Warndorff fra Danzig, som også var flygtning. (fortsættes ->)

11. Administrationsbygningen

Denne bygning var flygtningelejrens administration. Bygget til militærlejren og nu Blåvandshuk Skoles administrationsbygning. Lejren havde en dansk ledelse på ca. 30 personer og også nogle tyske flygtninge arbejdede i administrationen. Efterhånden blev forskellige ledelsesopgaver delt ud på tyskere, fx barakformænd, der valgtes et byråd med tysk borgmester mm.

Det var her, flygtningene blev registreret ved ankomst, med navn, fødested, fødselsdag og billede. Og her var lejrens eftersøgningskartotek. Her kunne man søge efter slægtninge og pårørende i andre flygtningelejre i Danmark.

Det første år, var der ikke postgang mellem Tyskland og Danmark, så flygtninge havde ikke mulighed for at skrive hjem og spørge til mand, sønner, gamle forældre osv.

12. Køkkenbygningen (Nu, Miniklubben)

Maden blev tilberedt centralt i store køkkener. Dette er den eneste tilbageværende køkkenbygning. I dag miniklub tilknyttet skolen.

Flygtningene fik mad nok. Der var beregnet at en voksen skulle have 2270 kalorier og der blev fx bevilliget mere sødmælk til børn og gravide. Ledelsen bestræbte sig på at gøre kosten så varieret og sund som muligt. Men når man skal tilberede mad i så store mængder, kunne det i længden blive ensformigt.

Desuden skulle man balancere mængden af mad med det omgivende samfund, som også oplevede rationering. I slutningen af 1945 var det store mængder, som hver uge blev transporteret ind i flygtningelejren:

70.000 kg mælk

70.000 kg kartofler

68.000 kg. rugbrød

53.500 kg. grøntsager

5.250 kg. kød

Derudover fisk, pølser og ost, smør, ærter, mel, havregryn, tørmælk mm.

På dette tidspunkt var kostprisen pr. flygtning pr. dag 80,3 øre. Der må have været rugbrødsfabrikanter og kartoffelavlere, som har haft gode år mens flygtningene var her.

Selvom det var ensformigt, sultede folk ikke. Og flere returnerede flygtninge skriver tilbage til dem, der fortsat var i Oksbøl, at der ingen grund er til at skynde sig til Tyskland. For her var der meget mindre mad end i lejren.

For at bringe hygge og lidt sødt ind i hverdagen, var flygtningene kreative: Man ristede smuldret rugbrød hårdt til kaffe og tørrede æbleskræller til the.

13. Kommandanthuset

Dette er det hus, som lejrkommandanten boede i. Tydelig tysk byggestil i Danmark. Her boede Ritmester Bjørnholm og P. Anker Pedersen, som var ledere af flygtningelejren. De udvendige bjælker er de oprindelige.

14. Kirkegården

I begyndelsen regnede man ikke med at flygtningene skulle blive i Danmark ret længe, og derfor blev de første døde flygtninge begravet i Esbjerg, hvor der var en gravlund for tyske soldater

Men efter kort tid blev det for omfattende at transportere de døde til Esbjerg og kirkegården her blev anlagt. Den daværende graver ved Aal Kirke fortæller, at han ikke erindrer, at der var en egentlig indvielse.

Det første år døde rigtig mange flygtninge. De var i en elendig forfatning ved ankomsten, syge, udhungrede og traumatiserede, de boede tæt og epidemier trivedes. Men i løbet af 1946 stabiliseredes det, da den generelle helbredstilstand var forbedret og et omfattende vaccinationsprogram dæmpede epidemierne. Dødeligheden var fra 1946 og frem på niveau med det omgivende samfund. (Fortsættes)

Da flygtningelejren lukkede, fik Aal Kirkegård ansvaret for vedligeholdelsen. Og senere overtog Volksbund Deutsche Kriegsgräbefuldsorgelse ansvaret. Hvert år kommer unge herop på sommerlejr og hører historierne og er med til at vedligeholde stedet.

I 1960'erne samlede man flygtningegrave fra lokale kirkegårde til de store gravpladser som her. Det er også da, at man erstattede trækors med stenkors.

15. Barakken

De første flygtninge flyttede direkte ind i militærlejrens mandskabsbarakker, såkaldte 100-mands barakker. Barakken her ved FLUGTs plæne, er halv størrelse og blev brugt til indkvartering af sygeplejersker, som arbejdede på hospitalet.

Man boede tæt med 12-15 personer i hvert rum. Et rum rummede således flere hjem. De særligt udsatte og baraklederen boede på ét af de fire mindre værelser, som var i hver barak. Efterhånden var mandskabsbarakkerne fulde og man inddrog hestestaldsbarakkerne og byggede flere barakker.

I hestestaldsbarakkerne var ingen ruminddelinger og toiletter (der var das udenfor, såkaldte skideskure) og vinduerne sad højt. Efterhånden fik man sat vinduer i (Bl.a. ved hjælp af danske tømrere) og der blev lavet ruminddelinger af stof og tæpper.

De fleste ville helst undgå at bo i hestestaldsbarakker, men andre foretrak det, fordi luften var bedre og man undgik væggelus.

Privatliv og ro var nok den største mangel i flygtningelejren!

Ved en inspektion fandt flygtningeadministrationens repræsentanter en hestestaldsbarak, hvor 100 uledsagede flygtningebørn, som havde mistet deres pårørende eller var kommet bort fra dem indkvarteret. Inspektionsfolkene fandt, at disse børn skulle tilbydes indkvartering hos andre familier, men børnene ønskede at blive sammen med hinanden, deres nye, midlertidige familie.

Barakken her er den eneste tilbageværende. Den bliver i løbet af 2024 en del af museet, bliver renoveret og en ny udstilling om Flygtningelejr Oksbøl åbner.

Besøg også museet FLUGT-Refugee Museum of Denmark:
www.flugtmuseum.dk